

Pamela Klityńska

(Uniwersytet Wrocławski)

Recepcja konfucjanizmu we współczesności

ABSTRACT

The reception of Confucianism in modern times

The purpose of the article is to discuss issues concerning the penetration of Confucian doctrine to the modern culture of China. The author states that Confucius is the most outstanding thinker not only of his times, but also of the present world. Confucianism is the basis for action not only for the society but also for China as a country. This work is an attempt to prove that society is still essentially based on the principles proposed to them by Confucius. Moreover it is also an attempt to explain why the Chinese put so much resistance to the culture coming from the West. This article is not focused only on China – it includes issues of other countries, where Confucianism is visible.

Słowa kluczowe: Konfucjusz, konfucjanizm, filozofia, Chiny, współczesność

Wprowadzenie

Konfucjanizm to system filozoficzno – religijny zapoczątkowany przez Konfucjusza w V w. p.n.e. Myśliciel narodził się w państwie Lu, gdzie wychowywał się w ubogiej rodzinie. Od dziecka wykazywał się wysokim poziomem inteligencji¹. Obejmował stanowiska urzędnicze, podróżował, a następnie zajął się nauczaniem. Uważał, że każdy powinien mieć dostęp do

¹Por.: J. Clements, *Konfucjusz*, Warszawa 2007 r., s. 17.

edukacji, niezależnie od tego, z której warstwy społecznej się wywodził². Jego studenci darzyli go ogromnym szacunkiem i to dzięki nim oraz ich dziełom filozofia konfucjańska przetrwała do dzisiaj.

Konfucjanizm miał taki wpływ na życie Chińczyków, jak chrześcijaństwo na życie Europejczyków. Jednak w zależności od percepcji, doktryna Konfucjusza była różnorodnie definiowana - jako religia, filozofia, bądź też system etyczny - w zależności od kryteriów. Wedle europejskich zasad był to system filozoficzno –religijny, zaś sam filozof starał się oddzielić w swoich myślach sacrum od profanum. Rzadko nawiązywał w swoich rozważaniach do sił nadprzyrodzonych. Twierdził, że ludzie inteligentni nie potrzebują bóstw, by zrozumieć powinność i słuszność danego postępowania³.

Mistrz Kong proponował rektyfikację nazw⁴. Uważał, że jeśli każdy traktowałby rzeczy zgodnie z ich przeznaczeniem, na świecie panowałaby harmonia. Podkreślał znaczenie pięciu konfucjańskich cnót oraz systemu wzajemnej zależności. Wiele uwagi poświęcił rodzinie, która była podstawą oraz państwem w miniaturze. Wszelkie wartości rodzinne powinny być zostać przerzucone na ramy państwowe. Krajem powinien rządzić „Król Mędrzec” który byłby dla poddanych jak ojciec. Zaś lud, powinien być go szanować i ufać mu jak ojcu. Każdy człowiek powinien znaleźć *dao*, by wiedzieć którą drogą podążać w swoim życiu. *Dao* wraz z odpowiednim poszanowaniem oraz praktykowaniem konfucjańskiego obyczaju i rytuały miało pomóc w osiągnięciu Niebiańskiego Porządku.

Konfucjanizm ewoluował przez działalność takich filozofów jak Mencjusz oraz Xunzi. Uczniowie, poprzez dodawanie własnych koncepcji uelastyczniali doktrynę sprawiając, że stała się ponadczasowa. Mistrz dał im swoim życiem przykład tego jak być powinno. Wielokrotnie powtarzał, że Niebiański Spokój został już kiedyś osiągnięty, dlatego zachęcał do analizowania przeszłości z punktu widzenia terażniejszości, by wdrażać te zachowania, które prowadzą do życia zgodnie z wolą Nieba⁵.

Konfucjanizm miał niemały wpływ na odmienność i „zamknięty charakter” współczesnego, chińskiego społeczeństwa. Można by sądzić, iż większość aspektów myśli Konfucjusza zostało zmienionych, by dopasować je do XXI wieku, jednak byłoby to założenie błędne. Mimo iż część obyczajów i rytuałów zanikła, to konfucjaniści nadal opierają się na podstawowych, nieprzekształconych pojęciach Dialogów Konfucjańskich.

²E. Kundera, M. Maciejewski, *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych*, Warszawa 2009 r., s. 25.

³Por.: K. Burs, *Księga Mędrców Wschodu*, Warszawa 2006 r., s. 161 – 163.

⁴Por.: J. Clements, *Konfucjusz*, dz. cyt., s. 17.

⁵ Por.: X. Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie.*, Kraków 2009 r., s. 50.

Objasniają ich elastyczność tak, jak chrześcijanie tłumaczą ponadczasowość Biblii, a popularność konfucjanizmu na arenie międzynarodowej to kolejny przykład znakomitości i nieprzeciętności mistrza Kong.

Współczesne interpretacje konfucjanizmu

Współczesne odzwierciedlenie myśli konfucjańskiej w języku chińskim to *dangai xin ruxue*, czyli tzw. „nowy konfucjanizm”. Miał swój początek w połowie XX w., kiedy to czołowi działacze doktryny z tamtego okresu położyli ogromny nacisk na znaczenie konfucjanizmu, jako czynnika sprzyjającego rozwojowi kulturalnemu Chin. Krytykowali autorytarne rządy w Państwie Środka i na Tajwanie. Za wzór stawiali konfucjańską moralność. Twierdzili, iż Mistrz Kong w swej doktrynie nie krytykował ani liberalizmu, ani demokracji. Wspólnym mianownikiem dla wszystkich konfucjańskich działaczy było i jest przekonanie, iż doktryna ta stanowiła nieodłączną całość i podstawę kultury chińskiej, koreańskiej, japońskiej, czy wietnamskiej. Uważali, że z tego względu stosowanie filozofii konfucjańskiej było niezbędne, choćby przynajmniej w jej funkcji społecznej⁶.

Należy uznać, że początkiem nowego konfucjanizmu był okres lat 20. 30. XX w., w którym konfucjanizm był równocześnie krytykowany w Chinach. Wcześniej, w latach 40. XIX, do negatywnego odbioru doktryny przyczynił się także upadek dynastii Qing. Następnie, pod wpływem zachodnich nurtów i filozofii, które w tamtym czasie poprzez rozwój handlu, szerszego dostępu do informacji oraz konfrontacji militarnej, uświadomiły chińskiemu społeczeństwu, iż fakt, że uznawali się za centrum cywilizacyjne, nie do końca odpowiadał rzeczywistości. Młodzi chińscy intelektualiści wysyłani na studia do Niemiec, Anglii, Francji, czy USA wracali natchnieni kulturą Zachodu. Stawali się zwolennikami ich kultury, pragnęli przejąć jak najwięcej europejskich cech zachowując przy tym swój patriotyzm. Marzyli o polityce, która traktowałaby chińską myśl, jako rdzeń, zaś zachodnią myśl, jako narzędzie do jego realizacji. Zaczęli przyjmować, iż traktowanie kobiety, jako hierarchicznie niższej, z brakiem dostępu do edukacji, to problem, a nie normalność⁷. Przykładem działania ku równości kobiet z mężczyznami był fakt, iż pod koniec XX w. praktyka krępowania kobiecych stóp, by były jak najmniejsze, została zakazana, jednak zwyczaj jeszcze długo był utrzymywany przez społeczeństwo. Zaraz potem zaczęły powstawać szkoły, gdzie uczniami mogły zostać również kobiety. W ten sposób, krok po

⁶Por.: R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, Warszawa 2013 r., s. 1- 2.

⁷Por.: Pimpaneau J., *Chiny. Kultura i tradycja.*, przekład: I. Kałużyńska, Warszawa 200 r.1, s. 32.

kroku i rok po roku, konfucjanizm został złamany. W szkołach zaczęto nauczać nowych przedmiotów, głównie ścisłych. Pisarz Lu Xun, uznał konfucjanizm za 'ludożercę' ludności, za system przestarzały, bez możliwości dopasowania go do współczesności. Stąd też dla ówczesnych konfucjanistów, zaistniała sytuacja była motorem do zmian, do odnowienia doktryny, bo wierzyli, że tak jak dla chrześcijan Biblia, nauki Konfucjusza będą zawsze aktualne⁸.

Bezpośrednie odrodzenie współczesnego konfucjanizmu rozpoczęło się na Tajwanie. Po utracie władzy na kontynencie, znaczna część chińskiej inteligencji przeniosła się na Tajwan, a wraz z nimi Chińska Akademia Nauk oraz Akademia Nauk Historycznych. Przyczyną przeniesienia były takie wydarzenia jak zsyłka studentów i nauczycieli na wieś, eliminacja „czterech staroci”, czy też „rewolucja kulturalna” z 1966 – 1976 roku⁹. Tajwan, w tamtym czasie, utrzymywał, iż reprezentuje Chiny, dlatego też posiadał wszelkie instytucje niezbędne do prowadzenia chińskiego państwa. Tajwańskie władze skupiły swoje wszystkie siły na ożywieniu nauki. Chcieli rozwoju instytucji naukowych oraz wysokiego poziomu kształcenia. Powstał nawet specjalny Komitet Rekonstrukcji Kultury Chińskiej, a przez to, iż konfucjanizm był połączony z chińską kulturą, to jej rekonstrukcja miała oznaczać również odrodzenie nauk Konfucjusza. Odbudowywano konfucjańskie świątynie ze środków publicznych. 28 września, przyjęty za dzień urodzin mistrza, stał się świętem nauczycieli¹⁰.

Po okresie „rewolucji kulturalnej”, która wpłynęła na kulturę i stan świadomości Chińczyków, konfucjanizm wrócił „do łask” społeczeństwa. Zwyczajni ludzie zaczęli odczuwać braki w sferze własnych poglądów na świat niematerialny, który miał ogromny wpływ na świat realny. Braki sfery duchowej dawały się we znaki wraz z bogaceniem się obywateli Państwa Środka. Powrót z tej „dalekiej podróży” nie był więc „twardym lądowaniem”, lecz powrotem na swoje miejsce w hierarchii¹¹.

Powojenny konfucjanizm sprowadzał się do propagowania patriotyzmu, lojalności, cnoty posłuszeństwa synowskiego. Chciano wprowadzić do szkół podstawowych przedmiot „Życie, a etyka”, a do liceów „Obywatel, a moralność”. Konfucjanizm miał być podPorą ideologii dla władz. Japońscy konfucjaniści krytykowali te zabiegi, twierdząc, iż taka interpretacja była chińskim hamulcem modernizacji przychodzącej z Zachodu¹².

⁸R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., ss. 7 – 16.

⁹Gawlikowski K., *Konfucjański model państwa w Chinach*, Warszawa 2009 r., ss. 47 – 49.

¹⁰Por.: R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., ss. 16 – 19.

¹¹Por.: J. Pimpaneau, *Chiny. Kultura i tradycja.*, przekład: I. Kałużyńska, Warszawa 2001 r., s. 30.

¹²R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., ss. 16 – 21.

Chun-chieh Huang uważał, że należało wrócić do konfucjanizmu sprzed dynastii Qing, usunąć naleciałości, by wyjść naprzeciw oczekiwaniom XXI wieku¹³. Podkreślał „czystą” naukę Konfucjusza i uczniów, którzy nie podlegali ingerencji władz, a wręcz akcentowali ograniczenie autorytetu władców poprzez moralność¹⁴.

Konfucjanizm był najtrwalszym systemem na świecie, który został zaakceptowany przez jedno z największych i najludniejszych państw na Ziemi. Jest też głównym powodem i przyczyną odmienności kultury chińskiej od europejskiej. Traktowano go jako hamulec dla rozwoju cywilizacji, albo też jako źródło i nadzieję dla tych, którzy obawiali się, iż chińska kultura rodzima zniknie i zatrafi się wraz z westernizacją. Konfucjanizm nigdy i nigdzie nie występował w „czystym stanie”. Choć być może, taka sytuacja miała miejsce w chińskiej wsi. Im bardziej oddalonej od centrów administracyjno-handlowych, tym większe prawdopodobieństwo występowania cech ludzkich ukształtowanych konfucjanizmem. Tam tradycja ostała się w postaci, która mogła występować wiele setek lat temu¹⁵. Jednak europejskie instytucje były przyjmowane w Chinach wybiórczo i podlegały znacznym modyfikacjom. Były włączane w miejscowy kontekst kulturowo – społeczny. Jednak zachodni teoretycy, tacy jak np. Edward Shils¹⁶, twierdzili, iż niemożliwym jest przeniesienie relacji rodziny na ramy państwa i próba, którą propagował Konfucjusz stanowiła zagrożenie dla państwa w przypadku niepowodzenia, a silne grupy rodowe blokowały zachodnie instytucje w Chinach¹⁷.

Wszelkie nowości w Państwie Środka były traktowane jako ‘obce i wrogie’, społeczeństwo było wobec nich nieufne. Proponowały one rozwiązania, których Chińczycy wcześniej nie znali, a byli przyzwyczajeni do konfucjańskich obyczajów i rytuałów. Konfucjanizm i wynikający z tradycji konfucjańskiej sposób bycia i życia, współcześnie funkcjonuje i w żadnym przypadku nie ulega degeneracji pod wpływem „zachodnich mód”. Część elit starających się zamerykanizować lub zeuropeizować przejęła pewne nawyki, ale ci ludzie nie stanowią dla narodów groźby zniekształcenia kulturowego.

Przejawem współczesnego konfucjanizmu był z pewnością brak zainteresowania społeczeństwa sprawami politycznymi, bo przecież zdaniem mistrza Kong, to władca

¹³K. Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, dz. cyt., s. 55.

¹⁴Por.: R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., s. 22.

¹⁵Tamże, s. 29.

¹⁶Edward Shils był amerykańskim socjologiem, który pisał na temat społecznej roli intelektualistów, o teorii społeczeństwa oraz polityce. Był profesorem uniwersytetu w Chicago. Założył i wydawał kwartalnik "Minerva", poświęcony naukoznawstwu. Shils był autorem pracy *Tradition*. Por.: http://pl.wikipedia.org/wiki/Edward_Shils dostęp: 2.02.2016 r.

¹⁷Por.: J. Pimpaneau, *Chiny. Kultura i tradycja*, przekład: I. Kałużyńska, dz. cyt., s. 30.

wypełniał wolę Nieba, a ludność mogła obdarzyć go zaufaniem jak ojca. Ideał państwa zdaniem Konfucjusza zakładał całkowitą zgodność myśli rządzonych i rządzących. Taka koncepcja umożliwiała też władzy znaczną ingerencję rządu w życie społeczeństwa, bez stawiania oPoru. Dzięki temu również wszelka chińska władza mogła mieć charakter ideologiczno - moralny, opierając swe podstawowe zasady na filozofii mistrza Kong, która łączyła się z wychowywaniem podwładnych i krzewieniem w nich cnót moralnych. Zadaniem państwa było wpajanie wartości moralnych, a czasem rząd wytwarzał własne zasady ideologiczne, które dzięki ofiarom przodków przekazujących je potomkom przetrwały stulecia.

Co więcej, zgodnie z doktryną, człowiek, by stać się cnotliwym, musiał przejść proces „uczłowieczania”, który polegał na przyswajaniu i zachowaniu odpowiednich cnót, wypełnianiu obowiązków społecznych, podpowiadanych właśnie przez państwo¹⁸. Zgodnie z założeniem, nie każdy człowiek osiąga ten sam stopień społeczeństwa i stąd wywodzi się chiński brak równości w społeczeństwie. Reasumując, Konfucjusz dał podstawę dla chińskiego rządu, by mógł kształtować społeczeństwo odpowiednie do ich zasad, które nie będzie się buntować przeciwko władzy, będzie piętnowało indywidualizm i wszelkie przejawy egoizmu¹⁹.

Niektórzy badacze konfucjanizmu wskazali, że bardzo istotną rolę stanowiła „mandaryńska” elita urzędnicza, którą tworzyli lokalni obszarnicy. Cieszyli się wpływami oraz wysokim prestiżem, który osiągnęli dzięki tytułom naukowym uzyskanym po zdaniu państwowych egzaminów. Równocześnie większy szacunek zyskiwali po okresowych kontrolach ich stanowisk. Dzięki temu elita urzędnicza przez długi okres obalała koncepcję despotycznego i scentralizowanego państwa²⁰. Co więcej, zgodnie z konfucjańską koncepcją tylko funkcjonariusze państwowi mogli korzystać z luksusu i bogactw, odpowiednio do swej rangi. Każdy obywatel miał wypełniać swoje zadania przypisane mu ze względu na pozycję w społeczeństwie i nie powinien był zazdrościć innym, ponieważ tak chciało niebo²¹.

Kolejnym przejawem konfucjanizmu w XXI wieku było jasne rozdzielenie sfery boskiej od „cywilnej, czy też cesarskiej”. Konfucjusz starał się w swojej filozofii stronić od tematów religijnych. Unikał pytań o siłę wyższą, która miała wpływ na życie ludzkości. Twierdził nawet, iż połączenie Nieba z elementem boskim stanowiło tylko podPorę dla ludzi

¹⁸R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., s. 28.

¹⁹Por.: K. Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, dz. cyt., ss. 47 – 49.

²⁰R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., ss. 36 – 56.

²¹Por.: K. Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, dz. cyt., ss. 120 – 121.

z niższych warstw, ponieważ ludzie wykształceni nie potrzebują Boga by uwierzyć, lub też dostrzec prawidłowość²². A przejawy świeckości Państwa Środka widać w każdych wiadomościach, gazetach i przemowach rządzących. We współczesnych Chinach można również zauważyć konfucjańskie cechy przejawiające się w potępianiu i unikaniu przemocy społecznej.

Należy wskazać, iż współczesne państwa azjatyckie nawiązują w różnych formach do konfucjańskiej tradycji, w zależności od tego jak dużą wagę przywiązują do kształtowania moralności wśród społeczności i odpowiedniej obyczajowości²³. Chiny, po przyjęciu pewnych norm z Zachodu, stworzyły aktualnie dość niespójny system, w którym tradycja walczy z „nowością”, dążąc swoim postępowaniem do utworzenia synkretycznej formy łączącej poszanowanie ich kultury z nowoczesnymi zasadami przejętymi od Europy²⁴.

Konfucjanizm na świecie

Ponad sześć milionów osób na świecie deklaruje się jako konfucjaniści. Z tego aż dwadzieścia sześć tysięcy żyje w Ameryce²⁵, reszta mieszka w Azji. Kultury związane z Konfucjuszem oraz doktryna zmieniały się na przestrzeni lat, jednak filozofia dziś jest tak samo istotna jak niegdyś. W różnych państwach występuje w „czystej”, bądź też bardziej zmodernizowanej postaci. Wpływ Mistrza Kong był zauważalny we współczesnym społeczeństwie Chin, Wietnamu, Japonii, Singapuru, Korei, czy Tajwanu. Jego autorytet był większy na wsiach, niż w miastach.

Poza Chinami, większość współczesnych konfucjanistów zamieszkuje Koreę. Ze względu na uwarunkowania historyczne oraz położenie geograficzne, Korea często pozostawała w cieniu Państwa Środka, bądź też w wielu kwestiach wzorowała się na chińskiej kulturze. Przejęła od niej między innymi buddyzm i konfucjanizm²⁶. Doktryna mistrza Kong na przestrzeni lat zyskiwała na znaczeniu. W X w. została uznana za doktrynę

²²Por.: R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., ss. 50 – 60.

²³Por.: Gawlikowski K., *Konfucjański model państwa w Chinach*, dz. cyt., s. 134.

²⁴Tamże, ss. 100 – 102.

²⁵Mówi się, iż Ameryka, zaraz po Azji, to kontynent zamieszkały przez najliczniejszą grupę konfucjanistów, a najwybitniejszym z nich był profesor Tu Weiming. Urodził się w 1940 r. Był on wybitnym chiński uczonej oraz współczesnym przedstawicielem neokonfucjanizmu. Przeprowadził kluczowe badania nad doktryną i kulturą konfucjańską. Profesor Tu Weiming poświęcił ponad pięćdziesiąt lat życia na interpretację klasyków konfucjańskich. Chciał odrodzenia kultury chińskiej przez twórczego przekształcenia dawnej tradycji. Duży nacisk w swej nauce położył na podstawy teoretyczne do badań nad chińską tożsamością i jej znakami kulturowymi. Został pionierem nowego kierunku interpretacji etyki konfucjańskiej. Por.: K. Burns, *Księga mędrców Wschodu*, dz. cyt., ss. 220 - 224.

²⁶Por.: K. Burns, *Księga mędrców Wschodu*, dz. cyt., s. 236.

państwową²⁷. W latach 1391 – 1910, czyli za czasów Koreańskiej dynastii Choson²⁸ stała się religią państwową. Niektórzy historycy twierdzili, iż w tamtym czasie Korea była bardziej zdominowana przez konfucjanizm niż Chiny²⁹. Konfucjanizm był nauką wykładaną na uniwersytetach, a z czasem zdominowała wszystkie wykładane przedmioty³⁰.

Koreański konfucjanizm nawiązywał do pięciu powinności oraz zasad etyki. Wpływał na moralność jednostki, służył celom politycznym. Społeczeństwo było mocno zhierarchizowane. Oparte na konfucjańskich pięciu powinnościach automatycznie usytuowało kobietę jako poddaną mężczyźnie. Oddanie rodzinie, jako podstawowej komórce życia każdego człowieka, można było z łatwością zauważyć w koreańskich serialach, gdzie każda, wielopokoleniowa rodzina mieszkała w jednym domu³¹. W dzisiejszych czasach tylko niewiele osób odprawia stare obrzędy, jednak w sposobie odprawiania pogrzebów, ślubów, czy rocznicy śmierci przodków nadal dało się zauważyć elementy konfucjańskiego rytuału, który został uznany za ich pierwotny element kulturowy³².

Można się zastanawiać dlaczego konfucjanizm panujący w tyłu państwach, nie doprowadził do ich zjednoczenia, albo przynajmniej do rozwoju gospodarki, polityki, ekonomii, czy innych aspektów na podobnym poziomie³³.

Kolejnym konfucjańskim państwem była Japonia. Przyglądając się japońskiej historii można było zauważyć, iż kraj ten chętnie korzystał z dorobku kulturowego innych państw, jednak przed zaanektowaniem ulegał on modernizacji na potrzeby społeczeństwa. Dlatego też, przeważająca część idei przyjętych przez Kraj Kwitnącej Wiśni znacznie odbiegał od pierwowzorów. Tak też było w przypadku konfucjanizmu. Początkowo został przyjęty przez najwyższą warstwę społeczeństwa – cesarza wraz z arystokracją dworską i samurajami. Z czasem trafił również do chłopów³⁴.

Konfucjańskie relacje społeczne oraz wartości moralne zaadoptowały się wśród Japończyków po pewnych transformacjach. System społeczny Państwa Środka opierał się na jednostkach, które tworzyły klany i rodziny połączone więzami krwi. Tymczasem japoński

²⁷R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., s. 56.

²⁸Inaczej – Joseon, czyli koreańskie państwo rządzone przez dynastię Yi. Obejmowała rządy przez prawie pięć wieków, była reprezentowana przez wielu cesarzy zasiadających na tronie. Rządzili w charakterze konfucjańskim, adoptując tym samym wiele aspektów chińskiej kultury. Por.: Encyklopedia Popularna PWN, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982 r.

²⁹M. Tworuszka, *Religie Świata. Inne Religie.*, Angora, 2009 r., s. 44 – 47.

³⁰K. Burns, *Księga mędrców Wschodu*, Warszawa 2006 r., s. 238.

³¹Por.: R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., s. 56 – 60.

³²M. Tworuszka, *Religie Świata. Inne Religie.*, dz. cyt., s. 42 – 47.

³³R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., s. 56 – 63.

³⁴K. Burns, *Księga mędrców Wschodu*, dz. cyt., s. 239 – 241.

model systemu moralnego wykraczał poza pokrewieństwo i przypominał „więzy sympatii”³⁵. Podstawową relacją, która łączyła członków klanu, była zależność pan-sługa lub przywódca-poddany. W tej strukturze, opartej na hierarchii, w której każdy członek rodziny ma przypisane miejsce i nie mógł wykraczać poza ogólnie przyjęte wzorce postępowania³⁶. Dlatego też kultura polityczna Japonii podczas okresu feudalnego była nastawiona na grupy, bardziej radykalna i kastowa niż społeczeństwo chińskie³⁷. W Japonii każdy obywatel z momentem przyjścia na świat stawał się członkiem określonej rodziny oraz klasy społecznej. Człowiek tak poukładanej społeczności doskonale wiedział, które cnoty należało realizować w życiu oraz do której grupy należał on sam³⁸. Miał okazywać jej pełne oddanie. Takie postępowanie dawało poczucie więzi społecznej, wiązało się z nagrodami za służbę i prowadziło do bezpieczeństwa. Nie tylko gospodarstwa domowe, miasta i wsie, ale i grupy towarzyskie czy sąsiedzkie zawierały ściśle określony podział społeczny, z którym był związany konfucjański wzór postępowania³⁹.

Kolejnym przykładem transformacji japońskiego konfucjanizmu była różnica w rozumieniu pobożności rodzinnej oraz lojalności (chińskie ‘*xiao*’)⁴⁰. Były to spokrewnione ze sobą wartości. Wyznaczone przez obowiązki, które ludzie mieli względem swych przywódców⁴¹. Pobożność okazywano rodzicom, a lojalność należało zaś kierować do władcy. Jednak, jeżeli Chińczyk dokonywał wyboru między racjami pana i rodziców, ponieważ wzajemnie się wykluczały, to powinien był stanąć po stronie tych drugich. W Japonii przyjęto się w takiej sytuacji rozwiązanie odwrotne⁴².

Japończycy do dzisiaj interpretowali konfucjanizm jako system etyczny, a nie religię, co było kolejną różnicą w Porównaniu z Chinami. Odmiennością było również pojmowanie roli człowieka we wszechświecie. Obywatele Państwa Środka rozumieli uniwersum jako harmonię przeciwieństw, np. dzień i noc. Japończycy zaś koncentrowali się na opozycji człowieka z naturą, co oznaczało oddanie się władcy oraz przedkładanie woli zwierzchnika

³⁵Por.: S. Arutjunow, G. Swietłow, *Starzy i nowi bogowie Japonii*, Warszawa 1973 r., s. 57-59.

³⁶ Konfucjanizm. Chiny a Japonia Por.: <http://www.konnichiwa.pl/konfucjanizm-chiny-a-japonia,33,152.html> dostęp: 15.03.2015 r.

³⁷K. Burns, *Księga mędrców Wschodu*, dz. cyt., s. 239 – 241.

³⁸R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., s. 89.

³⁹Por.: Konfucjanizm. Chiny a Japonia <http://www.konnichiwa.pl/konfucjanizm-chiny-a-japonia,33,152.html> dostęp: 15.03.2015 r.

⁴⁰R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., s. 89.

⁴¹Por.: Konfucjanizm. Chiny a Japonia <http://www.konnichiwa.pl/konfucjanizm-chiny-a-japonia,33,152.html> dostęp: 15.03.2015 r.

⁴² Tamże.

nad własną⁴³. Doprowadziło to do powstania społeczno-religijnej sprawiedliwości, która sprowadzała się do seppuku, czyli japońskiego rytuału samobójstwa⁴⁴. Polegał on na rozcięciu wnętrza mieczem. Niegdyś był to przywilej klas wyższych, odbywał się w odświętnych strojach w obecności zaproszonych gości. Przyczyna samobójstwa mogła być błaha, bądź też poważna. Dla przykładu, zbyt długie spojrzenie na żonę pana, rozczerwanie i zawiedzenie oczekiwań swego zwierzchnika⁴⁵. Kraj Kwitnącej Wiśni do dziś dzień był państwem o największym odsetku samobójstw⁴⁶.

Japończycy najbardziej cenili konfucjanizm za to, iż był niezwykle przydatny w budowaniu teraźniejszości, ponieważ dopasowywał się do nowej sytuacji⁴⁷. Tymczasem Chińczycy widzieli w tej doktrynie przede wszystkim próbę naśladowania tradycji i dawnego⁴⁸, już ustalonego Porządku społecznego. W dawnych Chinach wszystko musiało naśladować powstały dawniej Porządek historii⁴⁹.

Przejawy konfucjanizmu są zauważalne w prasie oraz telewizji współczesnej Japonii⁵⁰, jednak największy wpływ filozofii można było dostrzec omawiając temat gospodarki i ekonomii⁵¹. Dał temu wyraz choćby japoński ojciec kapitalizmu, Shibusawa Eiichi, który swoje poglądy na temat biznesu zamieścił w książce „*Dialogi Konfucjańskie i liczydło*⁵²”, gdzie opisał w jaki sposób można było połączyć nauki mistrza Kong z zarabianiem pieniędzy⁵³.

Wietnam był kolejnym państwem, do którego dotarły nauki wielkiego mistrza. Mimo, iż kraj zdominowany był przez religie plemienne oraz buddyzm, to konfucjanizm również przyczynił się do ich rozwoju kulturowego. Niektóre źródła podnoszą, iż pięćset lat temu był on głównym nurtem filozoficznym Wietnamu, aczkolwiek do dziś można zauważyć jego wpływ na tamtejszą kulturę. Przejawiało się to między innymi w darzeniu starszych

⁴³R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., s. 93.

⁴⁴Por.: Konfucjanizm. Chiny a Japonia <http://www.konnichiwa.pl/konfucjanizm-chiny-a-japonia,33,152.html> dostęp: 15.03.2015 r.

⁴⁵Por.: A. Rankin, *Seppuku: A History of Samurai Suicide*, Kodansha 2011 r., s. 11 - 22.

⁴⁶R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., s. 94.

⁴⁷Tamże, s. 89.

⁴⁸Szogunowie – japońscy generałowie sił zbrojnych, generalni zwierzchnicy. Początkowo był to stopień wojskowy, który następnie stał się dziedzicznym tytułem dla japońskich władców. Okres w którym panowali w państwie nazywa się bukufo. Por.: Encyklopedia Popularna PWN, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982 r.

⁴⁹M. Tworuszka, *Religie Świata. Inne Religie.*, dz. cyt., s. 42 – 47.

⁵⁰K. Burns, *Księga mędrców Wschodu*, dz. cyt., s. 239 – 241.

⁵¹Por.: Konfucjanizm. Chiny a Japonia <http://www.konnichiwa.pl/konfucjanizm-chiny-a-japonia,33,152.html> dostęp: 15.03.2015 r.

⁵²K. Burns, *Księga mędrców Wschodu*, dz. cyt., s. 239 – 241.

⁵³R. Sławiński, *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, dz. cyt., s. 90 – 95.

ogromnym szacunkiem, co wiązało się z kultem przodków. Bardzo ważnym aspektem była edukacja oraz artystyczny rozwój człowieka⁵⁴.

W samej stolicy Wietnamu, Hanoi znajdowało się aż sto osiemdziesiąt świątyń, ale najważniejsza z nich powstała dla uczczenia pamięci po Konfucjuszu, jego uczniów i naśladowców⁵⁵. Była to Świątynia Literatury⁵⁶, która równocześnie stała się pierwszym wietnamskim uniwersytetem. Za konfucjanizmem, to kwalifikacje, a nie szlacheckie pochodzenie dawało możliwość by zdobywać tam edukację. Studia trwały trzy lata, program był ściśle powiązany z tradycjami nauk mistrza Kong zi. Studiowano jego księgi, a egzaminy odbywały się według konfucjańskiej tradycji. Dużą uwagę przykładano do wiernego odtwarzania wyuczonych na pamięć konfucjańskich pism, nie dopuszczając żadnych osobistych interpretacji. Kobiety nie mogły zdobywać tam wykształcenia⁵⁷.

Podstawowe zasady konfucjanizmu skupiały się na lojalności, harmonii, oraz wiedzy. Na uniwersytecie w Świątyni Literatury nie było miejsca na własne badania i dywagacje. Edukację na uniwersytecie otrzymało aż dwa tysiące trzysta trzynastu studentów, którzy byli wpisywani na specjalną listę prowadzoną przez króla Wietnamu⁵⁸. Po ukończeniu, kariera urzędnicza stała dla absolwentów otworem. Wszystko pozostawało niezmiennie aż do zamknięcia świątyni na początku XX wieku. Współcześnie świątynia pełni już tylko funkcję świątyni oraz stanowi architektoniczne oraz przyrodnicze dzieło sztuki⁵⁹.

Urzednicy szkoleni w świątyni według starych zasad stawali się z czasem coraz bardziej oderwani od rzeczywistości i nie byli w stanie rozpoznawać prawdziwych problemów kraju⁶⁰. Odniesienia do tego stanu rzeczy widać jeszcze w dzisiejszym wietnamskim systemie oświaty⁶¹.

Kolejny warty omówienia aspekt to Singapur, który zdaniem niektórych był urzeczywistnieniem myśli Konfucjusza o państwie idealnym, zaś inni określali go jako utopię

⁵⁴ Por.: ABC Wietnam <http://www.abcwietnam.pl/hanoi-swiatynie/hanoi-swiatynia-literatury.html> dostęp: 28.04.2015 r.

⁵⁵ M. Tworuschka, *Religie Świata. Inne Religie.*, dz. cyt., s. 42 – 47.

⁵⁶ Por.: ABC Wietnam <http://www.abcwietnam.pl/hanoi-swiatynie/hanoi-swiatynia-literatury.html> dostęp: 28.04.2015 r.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ M. Tworuschka, *Religie Świata. Inne Religie.*, dz. cyt., s. 42 – 47.

⁵⁹ Por.: ABC Wietnam <http://www.abcwietnam.pl/hanoi-swiatynie/hanoi-swiatynia-literatury.html> dostęp: 28.04.2015 r.

⁶⁰ M. Tworuschka, *Religie Świata. Inne Religie.*, dz. cyt., s. 42 – 47.

⁶¹ Por.: ABC Wietnam <http://www.abcwietnam.pl/hanoi-swiatynie/hanoi-swiatynia-literatury.html> dostęp: 28.04.2015 r.

i mrzonkę. Aczkolwiek Singapur zajmował czwarte miejsce w rankingu najbogatszych państw, był uważany również za najbezpieczniejszy oraz najczystszy kraj świata⁶².

Singapur był równocześnie wyspą, miastem i państwem. Do 1819 r. był praktycznie bezludną wyspą, aż do momentu, gdy Thomas Stamford Raffles założył Port brytyjski. Jednak początkowo był to jeden z najbiedniejszych krajów, mimo tego po zaledwie pięćdziesięciu latach, stał się drugim po Japonii, najbardziej rozwiniętym państwem Azji oraz jedynym we współczesnym świecie, suwerennym państwem – miastem, do czego przyczynił się właśnie konfucjanizm⁶³.

W Singapurze demokracja różniła się od demokracji zachodniej trzema głównymi cechami: „nie przecenia wartości jaką była wielopartyjność, zakładała raczej konsultacyjną, a nie konkurencyjną funkcję wyborów oraz ceniła sobie podejmowanie decyzji politycznych w drodze konsensusu, nie walki⁶⁴”. Kolejną cechą konfucjanizmu było „przenoszenie cnót z życia prywatnego do aktywności publicznej”. W związku z tym bezwzględnie zwalczana w Singapurze była korupcja i nepotyzm. Najważniejszym warunkiem odpowiedniego funkcjonowania państwa była uczciwość władców. W tym celu premier, powołał Biuro Badania Praktyk Korupcyjnych, którego zadaniem było wyszukanie wszelkich przejawów korupcji na wyspie⁶⁵. Singapurczycy, za Konfucjuszem, uważali też, że każdy człowiek powinien być przestrzegać tego, co łączy się z określoną nazwą. Zatem politycy powinni byli zajmować się polityką, a zwykli ludzie mieli być idealnymi obywatelami. Singapur miał być obrazem demokratycznego państwa konfucjańskiego.

Recepcja myśli konfucjańskiej

Po analizie można stwierdzić, iż krytycy, którzy zarzucają konfucjanizmowi nieaktualność, trzymanie chińczyków w przeszłości, zapomnieli o tym, iż doktryna cały czas się przekształcała i nie stanowiła jedyne aspektu chińskiego społeczeństwa, mimo że była głównym elementem kultury. Konfucjanizm, kształtowany przez ponad dwa tysiące lat, stał się integralną częścią mentalności każdego Chińczyka, a zatem współczesne państwa azjatyckie nawiązują w różnych formach do konfucjańskiej tradycji, w zależności od tego jak dużą wagę przywiązują do kształtowania moralności wśród społeczności i odpowiedniej

⁶²Por.: J. Wojnowski (red.), Wielka Encyklopedia PWN, Warszawa 2004 r., s. 101 – 103.

⁶³M. Bankowicz, System polityczny Singapuru, Kraków 2005 r., s. 212.

⁶⁴ Singapur – autorytaryzm drogą do dobrobytu Por.: <http://www.polska-azja.pl/2011/02/12/singapur-%E2%80%93-autorytaryzm-droga-do-dobrobytu/>, dostęp: 28.04.2015 r.

⁶⁵M. Bankowicz, Przywódcy polityczni współczesnego świata, dz. cyt., s. 199.

obyczajowości. Chiny, po przyjęciu pewnych norm z Zachodu, stworzyły aktualnie dość niespójny system, w którym tradycja walczy z „nowością”, dążąc swoim postępowaniem do utworzenia synkretycznej formy łączącej poszanowanie ich kultury z nowoczesnymi zasadami przejętymi od Europy. W mojej opinii najtrafniejszym Porównaniem jest to, które już wcześniej przywołałam, a mianowicie, iż konfucjanizm i jego oddziaływanie na mieszkańców Azji jest tak zauważalny jak wpływ chrześcijaństwa na Europejczyków. I mimo zmian spowodowanych nowościami jakie przyniósł nam XXI wiek jak np. technologią, mediami, nadal z łatwością daje się go zauważyć i odczuć.

BIBLIOGRAFIA

a) publikacja książkowa

- Arutjunow S., G. Swietłow, *Starzy i nowi bogowie Japonii*, Warszawa 1973.
- Bankowicz M., *System polityczny Singapuru*, Kraków 2005.
- Bogdański A., *Chiny. Zarys historii kultury.*, Warszawa 1974.
- Burns K., *Księga mędrców Wschodu*, Warszawa 2006.
- Clements J., *Konfucjusz*, Warszawa 2007.
- Gawlikowski K., *Konfucjański model państwa w Chinach*, Warszawa 2009.
- Gawlikowski K., *Nowa batalia o Konfucjusza*, Warszawa 1976.
- Kajdański E., *Chiny. Leksykon*, Warszawa 2005.
- Karczewski L., *Etyka gospodarcza orientu*, Opole 2009.
- Kundera E., M. Maciejewski, *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych.*, Warszawa 2009.
- Pimpaneau J., *Chiny. Kultura i tradycja.*, przekład: I. Kałużyńska, Warszawa 2001.
- Rankin A., *Seppuku: A History of Samurai Suicide*, Kodansha 2011.
- Shrink S. L., *Chiny w stosunkach międzynarodowych*, New York 2011.
- Sławiński R., *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, Warszawa 2013.
- Tworuszka M., *Religie Świata. Inne Religie.*, Warszawa 2009.
- Wielka Encyklopedia PWN, 2006.
- Wojnowski J. (red.), *Wielka Encyklopedia PWN*, Warszawa 2004.
- Yao X., *Konfucjanizm. Wprowadzenie.*, Kraków 2009.
- Żbikowski T., *Konfucjusz*, Warszawa 1960.

b) artykuł w czasopiśmie

- Jarema D. A., *Wpływ konfucjanizmu na system społeczny i polityczny w Chinach*, Wrocław 2012.
- Kania M., *Wpływ konfucjanizmu na kształtowanie się systemu prawa w Chinach*, Wrocław 2012.

c) artykuł internetowy

- ABC Wietnam <http://www.abcwietnam.pl/hanoi-swiatynie/hanoi-swiatynia-literatury.html> dostęp: 28.04.2015 r.

PAMELA KLITYŃSKA

Konfucjanizm. Chiny a Japonia <http://www.konnichiwa.pl/konfucjanizm-chiny-a-japonia,33,152.html>_dostęp: 15.03.2015 r.

Singapur – autorytaryzm drogą do dobrobytu <http://www.polska-azja.pl/2011/02/12/singapur-%E2%80%93-autorytaryzm-droga-do-dobrobytu/>, dostęp: 28.04.2015 r.